

PÉTER I. ZOLTÁN

A KÉT RIMANÓCZY

A századforduló építészetét Nagyváradon is, akárcsak e térség más városaiban, a bőség és a sokszínűség jellemzi. A 19. század második harmadától a romantikát fokozatosan kiszorította az eklektikus építészet. E stílus követői válogattak a régmúlt stílusaiban, visszatértek azokhoz, néha stílus-tisztán – amelyek között a neoreneszánsz dominál –, más-kor egyazon épületben több stílust alkalmazva. Nagyváradon is sokat építettek az eklektika, vagy ahogy még nevez-ték a historizmus jegyében, kialakítva a város sajátos arcu-latát, de a hangsúlyokat, az egyéni jelleget mégis a 20. szá-zad elején megjelent szecessziós épületek adják. Ez utóbbi stílus megjelenése nem jelentette az eklektika megszűnését, a kettő párhuzamosan fejlődött, sőt az eklektikus építészet túl is élte az alig másfél évtizedig honos szecessziót. Igaz, ez már a húszas évek *neo*-stílusaiba torkollt. Ekkor jelent meg Váradon a neobizánci stílus egyik válfaja, az úgyneve-zett *neobrancoveanu* stílus, elsősorban az ortodox, illetve a görög katolikus templomoknál és a velük kapcsolatos épületeknél.

A századforduló épületei aránylag rövid időszak alatt születtek, kialakítva Nagyvárad központjának azt a színes arculatát, amelyet joggal szemlélnék elismeréssel az idelá-togatók. A tervezők között sok országos hírű építész nevé-vel találkozhatunk: Alpár Ignác, Bálint Zoltán és Jámbor Lajos, Fellner és Helmer, Kiss István, Komor Marcell és Jakab Dezső, Löbl Ferenc, Mende Valér, Nagy Virgil, Örömy Gyula, Petz Samu, Sándy Gyula, Spiegel Frigyes, Vágó László és József, stb. A váradi építészek között mindenképpen említést érdemel Bach Nándor, Guttman József, Incze Lajos és Lipót, Knapp Ferenc, Kőszeghy József városi főmémök, Rendes Vilmos és Sztarill Ferenc, akik munkáikkal hozzájárultak a város századfordulói képének kialakításához.

A két legjelentősebb nagyváradi építész az idősebb és ifjabb Rimanóczy Kálmán; apa és fia, akiknek idén március-ban volt a 160., illetve 130. születési évfordulójuk. *Nagyvárad két évtized alatt elért csodás fejlődése, az alacsony ház-soros kis városból pompázó, hatalmas kultúrvárossá növe-kedése össze van fonva a Rimanóczy névvel. Ötven év előtt, mikor Kaposvárról ideérkezett a Körös partjára néhai id. Rimanóczy Kálmán, híre-hamva sem volt még szebb, tetszetősebb középületek Nagyváradon. Alacsony, ütött-kopott földszintes házsorok éktelenkedtek Olaszi fő-utcá-ján, melyet Újváros sártengerével rozoga fahíd kötött össze. És Rimanóczy Kálmán varázslatos tehetsége, mérhetetlen ambíciója teremtette meg az első palotákat, amelyek fel-élesztették az építkezési kedvet, a város vezető köreinek és polgárainak azt a törekvését, hogy Nagyvárad eljusson mai niveaujára* – írta a Nagyvárad Napló 1912. július 1?-i száma ifjabb Rimanóczy halála alkalmából.

Nagyvárad városának tudós levéltárosa, Lakos Lajos szerint a család Zemplénből származott, nemességét VI. Károlytól kapta. Id. rimanóczy Rimanóczy Kálmán Kapos-várott született 1840. május 12-én. Édesapja az Esterházy herceg Somogy megyei uradalmának tisztartója volt. Rima-nóczy Kálmán fiatalon árván maradt 12 testvérével együtt,

Ifj. Rimanóczy Kálmán: Nagyvárad, Városháza

ezért korán kenyérkereset után kellett néznie, és kitanulta a kőműves mesterséget. Később letette az építőmesteri vizs-gát, amely feljogosította az építési feladatok ellátására (ön-álló tervezésre és kivitelezésre). Jó hírnévnek örvendhetett, mert 1867-ben Nogáll János kanonok meghívta a nagyvára-di Szent Vince Intézet (a mai Orsovai utcai gazdasági iskola) építéséhez. Munkájával elismerést vívott ki Nagyváradon is, ahol le is telepedett, és haláláig csak egy-egy megbízás erejéig hagyta el a várost. Ezekről itt most nem lesz szó, de azt mindenképpen meg kell említeni, hogy Magyarorszá-gon ő volt az első hazai építész aki gyárkéményt épített; a szatmámémeti gőzmalom hatvan méteres kéményét.

Jelentős pályát futott be id. Rimanóczy Kálmán Nagyváradon. Első munkája 1868-ból való: a Szent Vince Intézet még a romantika jegyében született. Abban a stílusban, amely a középkori építészeti emlékekből ihletődött, ese-tünkben a román stíluselemekből. Erre a váradi ingatlanra is jellemző, hogy a román elemek csak a külsőn jelennek meg. Belül minden a klasszicizmus hagyományait örizte, szemben a 20. század eleji neoromán és neogót stílusban tervezők munkáival, hiszen ők igyekeztek a belsőt is stílus-tisztán megoldani. Később, 1896-ban már eklektikus stílus-ban tervezte az intézet udvarára a kápolnát. Külsőleg a neoromán stíluselemek dominálnak, de belül már kései reneszánsz formákkal keverednek. A további váradi mun-káinál is hű maradt a historizmushoz. A legjelentősebb álta-la tervezett váradi épületek időrendi sorrendben: a Kereskedelmi, Ipar és Terményhitelbank Teleki utca 3. szám alatti székháza (1886), az egykori Nemzeti Kaszinó az Úri utca sarkán (1888), a papnevelde kibővítése (1888), a

Ifj. Rimanóczy Kálmán: Nagyvárad, görög katolikus püspöki palota

Ifj. Rimanóczy Kálmán: Debrecen, Debreceni Első Takarékpénztár

Deutsch-ház a Zöldfa utca és a Szent László tér sarkán (1888), a Múzeum (1895), a Rimanóczy Szálló és Gőzfürdő (1892), amelyet 1900-ban kibővített, a Bazárépület (1900) stb. Nehéz volna felsorolni az összes olyan épületet Nagyváradon, amelyet mások tervei alapján ő kivitelezett, de nem hagyható ki a Kossuth utcai neológ zsinagóga (1878), Andrányi Károly vásáruháza (1893), a Kereskedelmi Csarnok (1894), a Szacsvey utcai iparosmenhely (1895), a több társával együtt épített Szigligeti Színház (1900) vagy a Rulikowszki úti egykori honvéd laktanya (1902), amely most Katonai Múzeum. Két legjelentősebb épülete a Múzeum és saját szállodája. A Múzeum fő homlokzatát a jón fejezetű dupla oszlopos timpanonnal koronázott középrizalit uralja. A jellegzetes neoklasszicista építészeti elemek mellett a két sarokrizalitot, valamint a magasabb központi részt kőbábos attika koronázza, amely már – akárcsak a főhomlokzat félköríves, a mellékhomlokzatok aedikulás ablakai – a kifejtett eklektika reneszánsz elemekkel kialakított architektúráját példázzák. Értékes az előcsarnokból a nagyterembe vezető faragott neoreneszánsz kapu is. A Rimanóczy Szállót és Gőzfürdőt két részletben építette. Először 1892-ben a Körös-partra néző szárny készült el, a Gőzfürdővel együtt. Nyugodt ablaksoraival a koraeklektikus homlokzattípusnak a késő klasszicizmus homlokzati rendszeréből továbbfejlesztett irányzatához tartozik. Az 1900-ra elkészült Bémer téri szárny már teljesen elszakadt a klasszicizmustól, a kifejtett eklektika reneszánsz elemekből kialakított architektúráját tükrözi. A szakrális építészet terén a már említett Szent Vince kápolna és a neológ zsinagóga mellett Rimanóczy építette saját terve alapján 1884-ben a Körös-parti református templom tornyát.

Az 1870. május elsején született ifjabb Rimanóczy Kálmán édesapja nyomdokain haladt. Elemi és középiskoláit szülővárosában, Nagyváradon végezte. Berlin-Charlottenburgban nyert oklevelet a jóhírű technikai főiskolán, 1891-ben. Hazatérve előbb Budapesten dolgozott Ziegler egyetemi tanár irodájában, majd Váradon lett édesapja irodájának munkatársa. A Nagyvárad 1894. október 3-i száma azt közölte: *Ifj. Rimanóczy Kálmánnak a miniszter megengedte, hogy az építészeti vizsga letévése nélkül, számára az építészeti igazolványt kiadhassák.* Rimanóczy ekkor már műépítészeti diplomával bírt, tehát arról lehetett szó, hogy azt kellett honosítani. Ifj. Rimanóczy Kálmán a szaknyelv-tartásban úgy szerepelt mint műépítész és építőmester (a fejleces papírján is így írta), nem zárható ki az sem, hogy

Ifj. Rimanóczy Kálmán: Nagyvárad, lakóházak

Budapesten a felső építészeti ipariskolában letette az építőmesteri vizsgát is. Ifj. Rimanóczy Kálmán kevert stílus elemekkel, de a korszellem meghatározta igen kifinomult ízléssel dolgozott. Első jelentősebb váradai tervezése és kivitelezése a Pénzügyigazgatósági Palota volt (1900). Az eklektikus épület Fő utcára néző homlokzatának hangsúlyát az enyhén kiugró középrizalit adja. Az emeleti részek síkja elé épített kompozit fejezetű oszlopok, a széleken pedig pillérek által tartott gerendázatot timpanon koronázza. A sarokrizalitokat kupolák fedik, a földszint rusztikázott, az ablakok kiképzése is a neoreneszánsz formavilágából ihletődött. Az ifjú építész legimpozánsabb váradai alkotása az 1903-ban átadott városháza, neoreneszánsz stílusú homlokzatával. Felépültével a tér kulcsépületévé vált, és kettős feladatot oldott meg. A tér szempontjából elsősorban hatalmas középrizalitja jelentős. A tér felőli szimmetrikus homlokzathoz azonban folyóparti szárny is épült; markáns saroképület, szögben megtört két homlokzati szakasszal, a homlokzatok szögfelezőjében magas, négyzet alaprajzú kubusos várostoronnyal. Ez a homlokzat a szemközti nézőpont, a folyón túli tér felé fordult, hegyesszögű kialakításával lényegében a két folyóparti beépítés koordinátái közötti szögeltérést egyenlíti ki. Akárcsak ez, a többi nagy alkotása közül is nemegy országos pályázaton is győztes lett. További jelentős munkái az eklektika jegyében: az elmegyógyintézet (1904), a tüdőszanatórium a Bunyitay ligetben (1906), a Központi Takarékpénztár Bémer téri épülete (1907), az ügyvédi kamara székháza (1909), a Szaniszló utcai Bölöniház (1912). Az 1903-ban épített egykori családi háza (amely ma ortodox püspöki palota) az itáliai gótikából ihletődött, akárcsak az édesapjának épített Fő utcai bérház (1905), amelynél a velencei Cá d'Oro palotát vette mintául. mintegy egyszerűsített utánérzetét valósítva meg Nagyváradon. Igen eredetien merített a velencei loggiás homlokzat formavilágából. A görög katolikus püspöki palotán (1904) viszont a neoromán stílus elemek dominálnak. Ő építette újjá 1903-1905 között az olasz plébániatemplomot, saját terve alapján. A megőrzött torony mellé két kisebbet emelt, a kereszt-hajós templom túlsúlyban neoreneszánsz stílusjegyeket tartalmaz. Ő kezdeményezte 1909-ben a Kertváros kialakítását, több mint száz parcellára osztva fel a Biharpüspöki út menti telket.

Két legjelentősebb, a szecesszió jegyében tervezett bérpalotája a Fő utca két sarki telkén néz szembe egymással. Először a Moskovits-palota készült el, 1905-ben. Ez volt az

HÍREK

első vasbeton szerkezetű épület Nagyváradon, Zielinski Szilárd műegyetemi tanár terve alapján. A bérház külső stílusjegyei a müncheni szecesszióval mutatnak rokonságot. Figyelemreméltó a sarokerkély bemélyedésének díszítése: egy női fejet ábrázoló dombormű, amelyből ág-, levél- és virágmotívumok szövevénye nő ki. Az erkély oldalfalain levő egy-egy fa koronájával betakarja a bemélyedés boltozatát. Jelentős a kapubejárat kovácsoltvas díszítése is, ehhez hasonló figyelhető meg az erkélyek mellvédjén is.

A szemben levő Apolló Palotát már a tervező halála után építette fel munkatársa, Krausze Tivadar mérnök. A magasföldszintű, háromemeletes épület stílusában a berlini Jugendstillel rokon. A Jugendstil korántsem egységes stílus, az új elemek mellett meghatározó a historizmus, a korai expresszionizmus és a különféle Heimatstil motívumok szerepe. A mozgalmassá nyereggető, a sarok kupolával való lefedése, az oromzatok megjelenése a közép- és oldalrizalitok feletti lezárásként, az emeleteken függőlegesen átmenő zárterkélyek összefogott, markáns kiemelése, stilizált csúcsívek alkalmazása: mind ennek az irányzatnak a jellegzetes formajegyei. Mindezek szinte hiánytalanul megtalálhatók a várad Apolló Palotánál is. A díszítőelemek közül szembeötlő a német empire-t idéző gazdag heraldikai díszítés, felül a leveles füzérrel díszített óriási címerpajzsok, amelyek alatt a füzérekkel övezett vakkerethez kapcsolt gyűrűkből egy emeletnyi magasságú szalagpár hull alá.

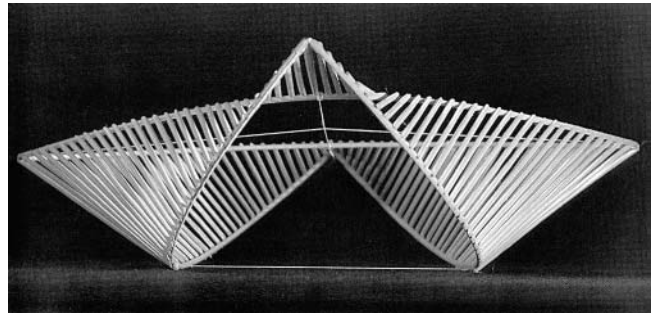
Ifj. Rimanóczy Kálmán nagyváradi munkái mellett öt vidéki kastélyt (Feketebátor, Gyanté, Pusztaszilas, Nagyszénás, Dobaj), szállodákat, kórházakat, templomokat is tervezett. A Debreceni Első Takarékpénztár palotáját (1910), a máramarosszigeti elmeógyógyintézetet, a horvát tengerparton levő egykori circkvenicai Miramare Szállodát is ő tervezte. *A modern városalapító munkáját, amelyet valaha nagynevű atyja megkezdett, ő folytatta dicsőségesen. Tanulmányainak, külföldi tapasztalatainak és műszaki zsenialitásának egész kincsesládát pazarolta el, és Nagyvárad valóban szép, hatalmas, a vidéki városok sorában élen álló metropolis lett...*

Ifj. Rimanóczy Kálmán fiatalon, alkotó élete csúcán, 42 évesen halt meg. Derékbe tört egy nagyívű életpálya. Ha viszont az 1913-ban kirobbant gazdasági válságra, majd az első világháborúra és az ezt követő új helyzetre gondolunk, nem valószínű, hogy sok megrendelés várt volna Rimanóczyra Nagyváradon.

Ifj. Rimanóczy Kálmán: Nagyvárad, Ügyvédi Kamara

100 ÉV FORMATAN címmel, a Magyar Iparművészeti Főiskola kiadásában, Scherer József szerkesztésében és bevezetőjével tavaly jelent meg egy gazdagon illusztrált kötet, amely ismerteti a tárgy legjelentősebb oktatóit (Várdai Szilárd, Bencsúr Béla, Gróh István, Simay Imre, Muhits Sándor, Kacziány Aladár, Fáy Aladár, Kaesz Gyula, Borsos Miklós, Dózsa-Farkas András, Megyeri Barna, Józsa Bálint, Rubik Ernő, Mengyán András, Ferencz István, Scherer József, Paizs László) és a mai oktatási módszereket.

MEGJELENT MAKOVECZ IMRE: ÍRÁSOK 1974-2000 című kötete az *epl editio plurilingua* kiadásában. A könyv a két és fél évtized legjelentősebb, önálló szakmai, társadalmi témájú írásait gyűjtötte egybe a szerző rajzainak kíséretében. A könyv ezer, számozott példányban jelent meg, ára 2000.- forint. Jövő évben hasonló formában Makovecz Imrével készített interjúkból jelenik meg a kiadónál egy újabb válogatás.

MARKÓ KRISZTINA játékkészítő iparművész kiállítása december 17-ig tekinthető meg a Karinthy Szalonban – Budapest, XI., Karinthy Frigyes út 22.

MARKO POGACNIK szobrászművész 2001 június 11 és 17 között látogat Magyarországra, hogy az érdeklődők számára földgyógyászati kurzust tartson. A részletekről később adunk tájékoztatást, az érdeklődők részvételi szándékukat Gerle Jánosnál (tel 2139837) jelezzék. Feltétel Pogacnik magyarul megjelent két könyvének (*A föld gyógyítása, Elementárok*) ismerete.